

A magyarországi rekreációs felsőoktatási képzési rendszer hatékonyságának vizsgálata és aktualizálásának lehetőségei a piaci igények tükrében

Doktori tézisek

Lacza Gyöngyvér

Semmelweis Egyetem Sporttudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Jakabházy László, egyetemi docens, PhD

Hivatalos bírálók: Dr. Fritz Péter, főiskolai adjunktus, PhD

Dr. Farkas Péter, egyetemi docens, PhD

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Gombocz János, egyetemi tanár, CSc

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Bánhidi Miklós, főiskolai tanár, PhD

Dr. Bognár József, egyetemi docens, PhD

Dr. Vingender István, főiskolai docens, PhD

Budapest

2013

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás célja

Magyarországon a Rendszerváltozás óta végbemenő gazdasági és társadalmi változások jelentős hatással bírnak a rekreáció felsőfokú képzés alakulására és a rekreációs szakemberek elhelyezkedési lehetőségeire. A felsőoktatás és a piaci igények harmonizációjára 2007-ben kidolgozott TUNING Modell (González és Wagenaar 2007) alapjaként a következőt fogalmazták meg: „Meghatározták –e a programra való igényt, regionális, nemzeti és európai szinten? Történtek –e egyeztetések a szakemberekkel kapcsolatos minőségi elvárásokkal kapcsolatosan az érintett piaci szereplőkkel: potenciális munkaadókkal, szakmai szervezetekkel, vezető szakemberekkel?“. A Világ Szabadidő és Rekreációs Szövetség Nemzetközi Chartájában, amelyet Magyarország is aláírt, egyértelműen deklarálja, hogy minden országnak saját, az egyedi körülményekre, igényekre kialakított szabadidős szolgáltató rendszerre és ehhez kapcsolódó oktatásra van szüksége (1993). Így Magyarországon is a cél „egy nemzeti érvényességű rekreáció elmélet és képzési rendszer” kialakítása. (Kis 2002), amely azonban nem lehetséges a piac igényeinek felmérése nélkül. A hazai szakemberképzés 1989-es indulása óta 3 nagyobb átalakításon ment keresztül de a piaci igények beazonosítása mindmáig nem történt meg.

E tanulmány célja kétirányú: 1. a rekreációs szakemberekre való piaci igények specifikálása és azok változásainak bemutatása 2. a rekreációs piacon tevékenykedő szakemberek képzését biztosító rekreációs felsőfokú (hagyományos és Bsc) tantervek vizsgálata és az eredmények, az igényekkel történő összehasonlítása. A kutatás távlati célja, hogy elősegítse egy jól működő több lépcsős, egymásra épülő rekreációs képzési rendszer működését Magyarországon.

Hipotézisek:

1. Feltételezem, hogy van létező igény rekreációs szakemberekre a magyar piacon, azonban a piac nem felkészült ilyen mennyiségű általánosan (szakirányok nélkül) képzett szakember foglalkoztatására és az elvárások tekintetében a piac különböző szegmensei között szignifikáns különbségek vannak, mind mennyiségi, mind minőségi megközelítésben.

2. Feltételezem, hogy a turisztikai animáció és a szabadidő szervezői pozíció a rekreációs szakemberek kiemelt elhelyezkedési területei lehetnek valamint, hogy a rekreációs felsőfokú végzettség megfelel ezen területek feladatprofiljának.
3. Feltételezem, hogy a hazánkban használt rekreációs főiskolai (Bsc) szintű tantervek elsősorban fizikai rekreáció irányultságúak, amelyekben a szakmai gyakorlat időtartama nagyon alacsonyan reprezentált más tantárgycsoportokhoz viszonyítva.
4. Feltételezem, hogy a rekreáció szakon végzetteknek elhelyezkedési nehézségei vannak, amelynek egyik oka a rekreációs szakma, a rekreációs diplomához kapcsolt tudás alacsony ismertségi szintje.

2. A kutatás módszerei

A piaci igények változásainak felmérését kiválasztott kulcs szakemberekkel készült interjúkra azaz, azok egyéni, szóbeli kikérdezésére építettük. A felmérés három időpontban történt, összhangban a nagyobb oktatási változások időpontjaival. 2001-ben, 2003-ban, majd 2008-ban. Összességében 93 interjú készült. A mintavétel hólabda módszerrel történt. Két, a piacon új és dinamikus fejlődésnek induló területet kiemelten is vizsgáltunk.

A szabadidő szervezői pozíciók esetében az on-line kérdőíves módszert, majd a telefonos follow-up módszerét alkalmaztuk. A felmérés az ország összes, a jegyzékben szereplő és email címmel rendelkező iskolájára kiterjedt. Miután ez nem hozta meg a kellő eredményt, a kérdőíves módszert kiegészítettük telefonos interjúkkal. Összesen 192 telefon interjú készült.

A turisztikai animáció területének kiemelt vizsgálatában a telefonos kikérdezés módszerét alkalmaztuk. A felmérés alapjául a potenciálisan érintett hotelek a Magyar Szálloda Szövetség honlapján (www.hah.hu) publikált összesített listája szolgált. A fent említett lista alapján a teljes alapsokaságot, azaz pontosan, 261 szállodát kérdeztünk végig. A felmérés továbbá kiegészült 12 mélyinterjúval.

Miután távolabbi céljaink között szerepelt a piaci igények és a tantervek tartalmának összevetése szükséges volt **a tantervek vizsgálatára** is. Erre Lech Erdmann (1995) a felsőfokú rekreációs tantervek elemzésére kidolgozott módszerét alkalmaztuk, amelyben 7 különböző szakirányt határozott meg a tantárgyak arányainak megfelelően. A 2003-ban történt tantervelemzéshez az Eötvös Lóránt Tudományi Egyetem Tanárképző Főiskolai Karán használt testnevelés-rekreáció szak, rekreációhoz tartozó speciális tantárgyi tematikáját vettük alapul. Ugyanezen évben a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán (TF) az újonnan induló első Önálló Rekreáció-szervezői szak tantárgyi tematikáját vizsgáltuk. A második elemzés időpontjában, 2008-ban már mindkét általunk vizsgált intézmény az új Rekreáció és Egészségfejlesztés alapszak (Bsc) szak akkreditált anyagára építő, de saját szakmai elképzeléseinek megfelelően módosított Óra és Vizsgaterveket használt.

A **végzett szakemberek utókövetésére** egy honlapot készítettünk (www.rekreatorok.hu) a kutatás kommunikálására és az ehhez kapcsolódó e-mail címről küldtük ki a kérdőíveket. Miután ez a módszer nem volt kellőképpen hatékony később on-line kérdőív kitöltő rendszert alkalmaztunk, amelyen keresztül 879 db levelet küldtünk ki 2009-2010 között. Összességében 174 db értékelhető választ kaptunk. Azaz azt mondhatjuk, hogy a vizsgálati populáció közel 20 %-a (19. 8%) válaszolt megkeresésünkre. Végül összevetettük a piaci szereplők által javasolt és kódolt szakmai ismereteket és a tantervekben megjelenő tantárgyakat.

3. A kutatás eredményei

A rekreációs szakemberekre való igény

A 2001-es interjúkból egyértelműen kiderült, hogy ez egy fiatal terület és ismertsége még a sport és turizmus területen belül is eléggé alacsony. Ugyanakkor a későbbi interjúk egyértelműen igazolták, hogy ha bár lassan is, de ez változik és 2008-ra a rekreáció fogalma ismertté vált és némileg javultak az elhelyezkedési esélyek is. A for-profit szektorban és ezen belül is a turisztikai animáció és a fitness területén például egyértelmű növekedést diagnosztizáltunk. Ugyanakkor ez a növekedés még mindig nagymértékben elmarad a képzésekbe bekerülő hallgatók számának

növekedésétől. Három terület erősödését és terjeszkedését tudtuk diagnosztizálni: 1. egészség és wellness irányzat, 2. outdoor (természeti) irányzat 3. szabadidős programszervezés (animáció) mind rendezvény, mind turisztikai oldalon. Az elvárások alap szinten megegyezők voltak, de minden terület sajátos elvárásokat is támasztott, elsősorban az ismeretanyagok terén.

A piac különböző szegmensei között (Üzleti vagy más néven Profit-orientált, Non-profit és Állami rekreációs területen, programvezetői és program szervezői szinteken) szignifikáns különbségek vannak, mind mennyiségi, mind minőségi megközelítésben. Az állami terület markánsan különböző képet mutatott, itt csupán egy inkább a szervezői, vezetői szintről beszélhettünk. Az üzleti és a non-profit területek esetében viszont be lehetett azonosítani egy közös magot, azaz olyan személyiségjegyeket, ismeretanyagokat, amelyek mindkét területen és mindkét szinten elvárások, ugyanakkor találtunk számos jellegzetes különbséget is. Összességében a személyiségjegyek és képességek körében az ideális rekreációs szakembertől való alapelvárások, hogy jó vezetői képességekkel rendelkezzen, legyen kommunikatív, nyitott, lelkes és jó problémamegoldó. Az elvárt tudásanyag tekintetében összességében a következők szükségesek mindkét területen mindkét pozícióban: szakmai gyakorlat, rekreáció elmélet, programok levezetése, szervezése, sportági ismeretek, animáció, kommunikáció, pedagógia, pszichológia, valamint szociológia.

Két kiemelt terület vizsgálata, a turisztikai animáció és a szabadidő szervezői pozíciók

Feltételezésem miszerint a turisztikai animáció és az iskolai szabadidő szervezői pozíció a rekreációs szakemberek egyik kiemelt elhelyezkedési lehetősége lehet, részben beigazolódott. A felmérés egyértelműen igazolta, hogy a turisztikai animáció egy dinamikusan fejlődő rekreációs terület, amelyben más szabadidős tevékenységek mellett a sport domináns szerepet foglal el. A hazai szállodai animációban jelenleg is sok sport és rekreációs végzettségű szakember dolgozik főállásban, és a munkahelyek száma egyre növekszik. Ugyanakkor ezek jelentős része szezonális jellegű. A másik nehézség, hogy az állásokat középfokú végzettséggel ugyanúgy be lehet tölteni.

A szabadidő szervezői pozíció az állami rekreációs szféra egyik kiemelkedő elhelyezkedési területe lehet nem igazolódott be. Országos felmérésünkből kiderült,

hogy miután a pozíció bevezetése csupán egy ajánlás lett és nem kötelező erejű rendelkezés az iskolák jelentős része nem tudja ezt finanszírozni. Így a vártnál jóval kevesebb ilyen főállású pozíció jött létre az országban. Ugyanakkor egyértelműen bebizonyosodott, hogy az iskolák igényelnék és szükségét érzik egy ilyen munkakör létrehozásának. Továbbá az is kiderült, hogy a rekreációs szakemberek megfelelő ismeretanyaggal rendelkeznének ennek betöltésére.

A tantervek vizsgálata

Az eredmények azt mutatták, hogy a hazánkban használt rekreációs főiskolai szintű (Bsc) tantervek elsősorban fizikai rekreáció irányultságúak. Ez a külföldi mintáktól némileg eltér ugyan, de ez önmagában nem jelenti azt, hogy ez jó vagy rossz. Csupán abban erősít meg, hogy a hazai rekreáció értelmezés és képzés, irányultságát tekintve mindenképpen fizikai megközelítésű. Ugyanakkor a 2003-ban és 2008-ban használt anyagok, azaz a korábbi 2 féle rekreációs képzés (úgy mint a testnevelés-rekreáció szakpár rekreáció tanár része és a rekreáció irányító szak) és a jelenleg is használt Bsc hálótervek összehasonlításakor egyértelműen látható a nyitás, a sokkal tágabb értelmezés. A 2008-ban vizsgált anyagokban hangsúlyosabban jelen van például az üzleti adminisztrációs és a szocio-kulturális vonal is. A tantervekben a szakmai gyakorlat időtartama arányaiban nagyon alacsonyan reprezentált a többi tantárgycsoporthoz viszonyítva. A Bsc tantervek 180 kreditjéből mindösszesen 6 kredit, azaz mindössze az összérték 3%-a fordítódik valós szakmai tapasztalatok szerzésére. Ez abból a szempontból mindenképpen beszédes, hogy a piaci szereplők azonban olyan elvárásokat támasztottak, amelyek éppen ennek ellenkezőjét kívánják meg.

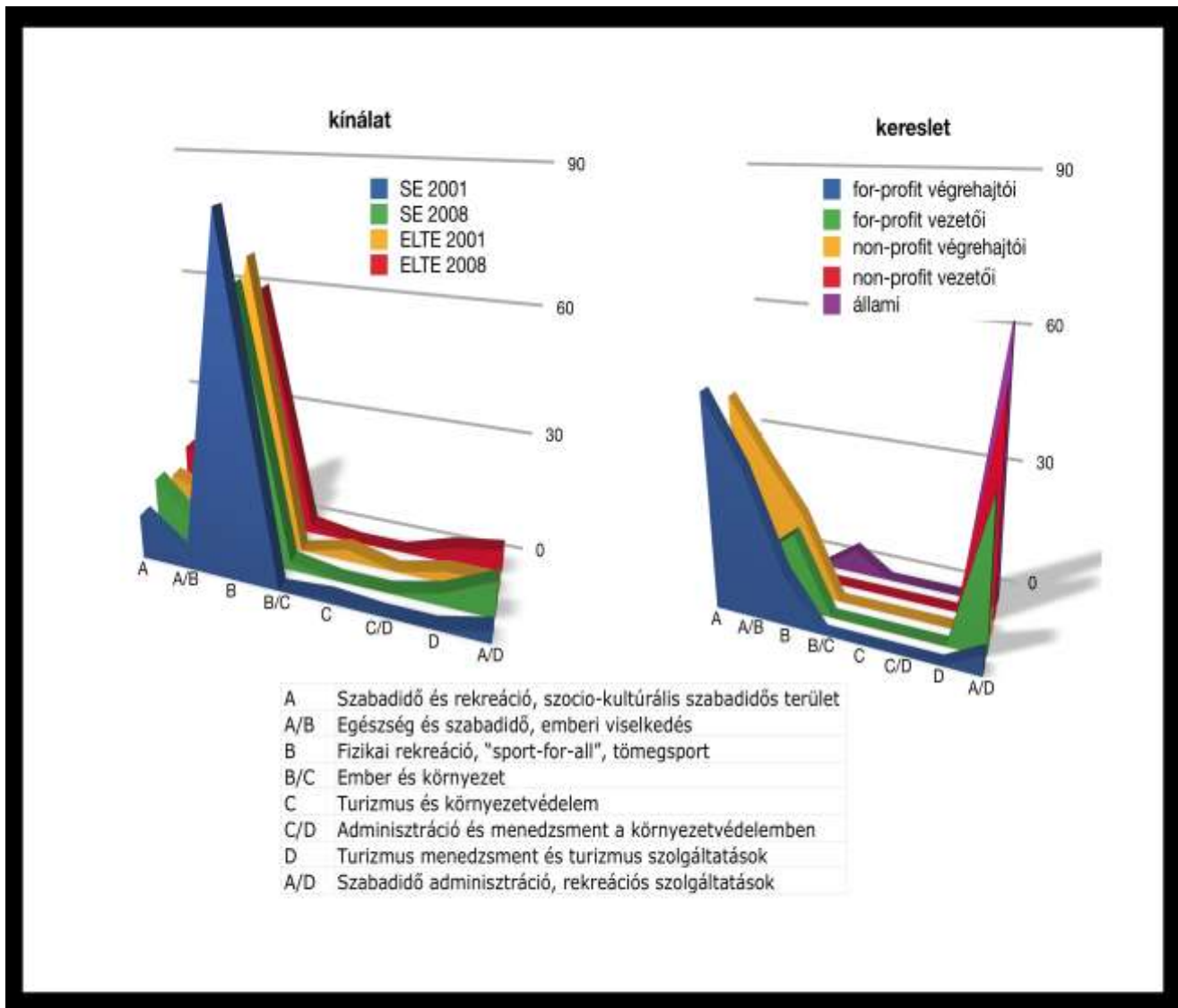
A végzett hallgatók véleménye elhelyezkedési esélyeikről

Az eredményekből egyértelműen kiderült, hogy a rekreáció szakon végzetteknek igen alacsony százaléka helyezkedik el valóban rekreációs területen, csupán 7%-ról beszélhetünk. Sok a pályát kényszerűen elhagyó; a volt hallgatók mintegy 60 %-a egyáltalán nem rekreációs, és még csak nem is sport területen dolgozik. Az okok

keresésénél kiderült, hogy meghirdetett álláshelyek száma kevés, a piac jelenleg kifejezetten rekreációs szakembereket ritkán keres. Nehézséget okoz a diploma pozicionálása, mihez ért, miben más, mint a többi sportszakmai területen végzett szakember. A rekreációs szakma, a rekreációs diplomához kapcsolt tudás ismertségi szintje alacsony. A volt hallgatók egyértelműen javasolták, hogy a szakmai gyakorlatok súlyát erősíteni kell.

Kereslet versus kínálat, azaz a szakemberekre való igények és a képzések összehasonlítása

Az eredmények azt mutatták (1. ábra), hogy minden vizsgált rekreációs tanterv mintegy 60 %-ban fizikai rekreációhoz és sporthoz kapcsolódó ismereteket ad, amelynek túlsúlya a 8 év alatt a háromszori átalakítás végére is megmaradt. Ez természetesen nem lenne probléma, de a megkérdezettek azt hangsúlyozták, hogy tapasztalataik szerint ez elsősorban a hallgatók sportbéli jártasságára irányul és nem arra, hogy ők legyenek képesek ezen sportágakat megismertetni a nagyközönséggel. A piaci igényfelmérés azt mutatja, hogy vezetői szinten is csupán ennek egy része indokolt. A megkérdezettek a tanulmányok mindössze 30 %-át javasolták erre fordítani. A szervezői/vezetői szinten az üzleti és a menedzsment ismeretek a leginkább javasoltak, ugyanakkor ez a jelenlegi képzési struktúrában csupán mintegy 10%-a a tanultaknak.

1. ábra. Kereslet versus kínálat

2003 és 2008 között pozitív változások figyelhetők meg. A 2008-as tantervek struktúrája már nagyobb részben találkozik a piac elvárásaival, de továbbra is jócskán elmarad az ideálistól. Egyértelműen kiderült, hogy a 'mindenhez felületesen értő' szakember nem kelendő a piacon. Helyette egy-egy területre szakosodott, a területét behatóan ismerő és azon tapasztalattal rendelkező szakembereket igényel a piac. Az eredmények megmutatták, hogy a jelenlegi képzések fókuszja nagymértékben eltér a valós elvárásoktól. A sportos irányultság megfelelő azonban az arányokban számos változás javasolt. Beigazolódott, hogy a rekreációs szakma sikerének záloga az lehet, hogy a jelenleginél sokkal szorosabb kapcsolat épül ki a piac és a képzőintézmények között. Ugyanakkor a keresleti oldal korántsem egységes, gyakran az egyes szereplők maguk sem tudják beazonosítani saját szerepüket, hovatartozásukat. Elvárásaik

megvannak, de képviselőjük nem egységes. Ilyenformán nehéz lenne azt várni, hogy a munkaerő piaci oldalról direkt visszajelzések érkezzenek a képzőintézményekhez.

4. Javaslatok

A rekreáció, és ezen belül is a fizikai rekreáció területe, hazánkban egyértelműen egy fiatal szakma. Felméréseink kapcsán egyértelművé vált, hogy az 'érési' folyamat egy szakaszában vagyunk. A képzők, a hallgatók, a területen dolgozók és a munkaadók szemlélete korántsem egységes. A jelentős szakmai eltéréseken túl, hiányzik a terület képviselői közötti folyamatos párbeszéd. Ezért úgy gondoljuk, hogy fontos lenne a piac és a képzők, illetve a szakemberek közötti indirekt és direkt kommunikációs csatornák kiépítése valamint a meglévő eszközök erősítése.

Vélelmezhető, hogy a képzőintézmények sokat tehetnének annak érdekében, hogy a gyenge elhelyezkedési arány megváltozzon. Fontos lenne, hogy a szakma ismertsége növekedjen, és szakmai megítélése javuljon. Erre kiváló megoldásnak tűnik a hallgatók integrálása a munkaerőpiacra a szakmai gyakorlatokon keresztül.

Emellett előnnyel járna az önkéntességen alapuló informális szakmai csatornák kiépítése is. A következő lépés egy jól működő Alumni rendszer kiépítése lehet, amelynek egyik célja, hogy a piacon már beilleszkedett, szakmai sikereket elérő 'öregdiákok' segítsék a frissen végzetteket.

Ugyanakkor az egyértelműen világossá vált, hogy a fizikai rekreációs területen belül mindenképpen szükséges az irányzatok elkülönítése és az egyes területek szak specifikus ismeretanyagának integrálása a képzésekbe a piacképesség növelése érdekében.

A részben rendezetlen törvényi háttér (például a Mester szak esetében) kiigazítása, szabályozása is rendkívül aktuális kérdés. Ebben a kérdésben mindenképpen szükséges a Képzőintézmények mihamarabbi és egységes fellépése és megfelelő lobby tevékenysége.

A TÉZISGYŰJTEMÉNY IRODALOMJEGYZÉKE

Erdmann L. (1995) Integrated concept of study for leisure service personnel. in: H. Ruskin & A. Sivan (Eds.), *Leisure Education towards the 21st century*. Brigham Young University, Provo, 205-212.

Kiss J. (2002) Bevezetés egy nemzeti érvényességű rekreáció elméletbe. in: Dobozy L. (szerk.), *Válogatott tanulmányok a rekreációs képzés számára*. Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 54-55.

INTERNETES FORRÁSOK

González J., Wagenaar R. (2007) The shift to learning outcomes Conceptual, political and practical developments in Europe, forrás: www.trainingvillage.gr/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/494/4079-_en.pdf (letöltve: 2008. augusztus 21.)

SAJÁT KÖZLEMÉNYEK JEGYZÉKE

1. Lacza Gy., 2004., A rekreációs szakemberekre való igény változása az üzleti szférában 2001-2003 között / Changes in the demand for leisure professionals in the for profit sector between 2001-2003, Magyar Sporttudományi Szemle Kongresszusi melléklet; 2005., Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság 81-83.
2. Lacza Gy., Bősze J., 2004., How far Hungarian primary schools are ready to employ leisure organisers to meet the requirements of the upcoming law?, Sports Involvement in a Changing Europe 165-168.
3. Lacza Gy., 2005., Historical overview of the development of leisure studies curricula, in Földessiné. Gy., Gaál, A., Abs., New Social conditions in Sport between 1990-2005, 2005 Budapest, Hungarian Society for Sport Sciences 116 – 140.
4. Bősze J., Lacza Gy., 2006., What is the conceptualisation of being Healthy, a comparative study between Hungarian and foreign students studying in the Netherlands, Fejlődés, fizikai aktivitás, egészség 205-208.
5. Lacza Gy. 2008., Az animáció fogalma, kapcsolata a rekreációval, Turisztikai és rendezvény animáció / New trends in leisure programming: hotel and event entertaining, Budapest, Kalokagathia 2008/01, 134-154.
6. Lacza Gy., Keszei R., 2008., A sport és rekreációs szakemberek elhelyezkedési sikerei a szállodai animáció területén, Magyar szállodai körkép 2007, Magyar Sporttudományi Szemle 2008/4. 8-11.
7. Lacza Gy., Rekreációs szakemberek véleménye képzésükről és elhelyezkedési esélyeikről, Magyar Sporttudományi Szemle 2010/4. 4-7.

8. Lacza Gy., Nagy K., Alkalmi munka - közepes megbecsültség: A rekreációs szakemberek iránti kereslet a hazai munkaerőpiacon az üzleti szektorban 2009-2010 között, *Rekreáció.eu* 2011/1. 18-23.
9. Lacza Gy., Changes in the demand for leisure professionals in years 2001-2008 in Hungary, *Wychowanie Fizyczne i sport/Physical Education and Sport* 2012/1. 37-45.
10. Lacza Gy., Radák Zs., Elixír –e a testedzés?, *Orvosi Hetilap* 2013/20. 764-768.